

PREDMETNA KLASIFIKACIJA I PREDMETNI KATALOG

SUBJECT CLASSIFICATION AND SUBJECT CATALOGUE

Zarić Biljana

NACIONALNA I UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA BIH

UDK 025.4

UDK 019.963

REZIME: U članku je obrađena predmetna klasifikacija, način izrade predmetnih odrednica, pododrednica i predmetne rubrike. Objasnjena je uloga i značaj tezaurusa. Data je definicija predmetnog kataloga i objašnjen je njegov značaj kako u lisnoj tako i u elektronskoj formi.

Ključne riječi: predmetna klasifikacija, predmetna odrednica, predmetna pododrednica, predmetna rubrika, tezaurus, predmetni katalog

SUMMARY: The article deals with the subject classification and the way of reating subject headings, subject subdivisions and compound subject headings.

In this paper one can find explanation of role and importance of thesaurus.

The definition of subject catalogue is given in this article. Importance of ublict catalogue, in both list and eletronic format, is explained too.

Key word: subject classsification, subject heading, subject subdivision, compound subject heading, thesaurus, subject catalog

UVOD

Predmetna obrada publikacija iskazuje se sistemom predmetne klasifikacije, a obaveza klasifikatora je da publikaciji da tačnu i preciznu predmetnu oznaku. Predmetne odrednice ili rubrike su jedna ili više riječi koje precizno označavaju sadržaj određene publikacije ili dokumenta. Predmetne odrednice moraju biti jasno definisane i utvrđenoga opsega značenja. Tezaurus ima ključnu ulogu u preciznom i

dosljednom izboru odrednica i pododrednica. To je organizovan skup predmetnih oznaka kojima se definiše i izražava sadržaj dokumenta. Rječnički organizovane predmetne odrednice formiraju predmetni katalog. Predmetni katalog je popis bibliotečke građe raspoređen na skupine koje formiraju predmetne odrednice. Pored lisnog predmetnog kataloga izrađuje se i elektronski, a njegova baza podataka oslanja na odredbe UNIMARCA – univerzalnog formata za mašinski čitljivu katalogizaciju. Izradom predmetnih odrednica, tezaurusa i predmetnih kataloga otvara se mogućnost ujednačene sadržinske obrade, a samim tim omogućava lakše i brže pretraživanje baze podataka.

Sa razvojem nauke i tehnologije u svijetu raste broj informacija neophodnih za dalji razvoj i naučno-tehnološka istraživanja. Zadatak bibliotekara i biblioteka, kao dokumentaciono informacionih centara je da posredstvom jednog ili više klasifikacionih sistema tu ogromnu količinu informacija učine dostupnim korisnicima. Da bi valjano obavila zadatak biblioteka kao informacioni centar mora imati osnovna informaciona sredstava, a to su bibliotečki katalogi. Katalogi se dijele na stvarne i formalne. Stvarni katalogi su stručni i predmetni katalog. Stručni i predmetni katalog, odnosno stručna i predmetna klasifikacija publikacija i ostalih dokumenata bave se teorijski i praktično pojmovnim sadržajem dokumenta. Jedan od široko prihvaćenih sistema je i sistem predmetne klasifikacije. Dokumenti čiji sadržaj ima naučnu, stručnu, dokumentacionu ili literarnu vrijednost predmetno se klasifikuju.

Predmetna klasifikacija se izražava predmetnim odrednicama ili deskriptorima. Predmetne odrednice predstavljaju odabrane termine koji najpreciznije izražavaju osnovnu temu publikacije. To su termini koji su jednoznačni, jednosmisleni, gramatički i pravopisno valjani. Ispravnost predmetne odrednice se provjerava upotrebom leksikona, rječnika i drugih naučnih izvora. Predmet se upotrebljava u specijalnom značenju i označava temu kojoj je djelo posvećeno. Utvrđivanje predmeta je najznačajniji i najodgovorniji dio posla u izradi predmetnih odrednica i predmetnog kataloga. Predmetna sadržina dokumenta, publikacije može se označiti ključnim riječima, deskriptorima ili predmetnim odrednicama. Velike biblioteke u svijetu i kod nas imaju za cilj izradu sopstvenog tezaurusa kao neophodnog instrumenta za predmetnu klasifikaciju.

Tezaurus je organizovan skup predmetnih oznaka-termina kojima se definiše i izražava sadržina svake vrste dokumenta. Tezaurus se sastoji od deskriptora i askriptora. Deskriptor je usvojeni termin, jednoznačan izabran između dva ili više termina sa istim značenjem. Sastoji se od jedne ili više riječi. Askriptor ili nedeskriptor je termin koji se u tezaurusu pojavljuje kao neusvojeni termin a koji je povezan sa deskriptorom. Tezaurus je dokument koji ima dvostruku ulogu, namijenjen je klasifikatorima svih biblioteka koje rade po istim standardima, a takođe je namijenjen i korisnicima da lakše i brže pretražuju literaturu po određenom predmetu. Tezaurusi se dijele na makrotezauruse i mikrotezauruse. Makrotezaurusi pokrivaju kompletno područje ljudskog znanja, dok mikrotezaurusi obuhvataju uže područje. Tezaurusi treba da imaju mogućnost daljeg razvoja u skladu sa razvojem odgovarajuće oblasti, odnosno njene terminologije. Izrada tezaurusa je izuzetno odgovoran i dugotrajan posao koji je zbog svoje namjene od izuzetne važnosti kako za biblioteku, tako i za njene korisnike.

Za utvrđivanje predmetnog i klasifikacionog indeksa neophodno je analizirati svako djelo u cjelini, da bi se odredio predmet kao osnovna tema djela, da bi se utvrdila sadržajna odnosno predmetna odrednica, pod kojom će djelo biti uvedeno u katalog. Predmetna odrednica treba da bude adekvatna predmetu djela što znači da ne smije biti ni šira, ni uža od predmeta koji se analizira u djelu. Svrstavanje uskih ili specijalnih predmeta u šire i hijerarhijski više grupe nema svog opravdanja, jer bi to vodilo proizvoljnom utvrđivanju predmeta što bi se negativno odrazilo na kvalitet kataloga. Bibliotekari bi različito birali stepen hijerarhije, a korisnici ne bi znali u koji je stepen hijerarhije bibliotekar smjestio određeni predmet.

Predmetna klasifikacija obuhvata niz utvrđenih postupaka kojima se obezbjeđuje izbor verbalnih oznaka radi utvrđivanja predmetne odrednice, odnosno predmetne rubrike u obliku najbližem onom kojim se korisnik predmetnog kataloga služi prilikom traženja informacija o određenom predmetu odnosno o određenoj temi. Da bi se određenom predmetu dodijelila predmetna oznaka poslije analize sadržaja djela potrebno je pristupiti pronalazanju adekvatnog pojma odnosno dodijeljivanju predmetne odrednice. Nakon određivanja predmetne odrednice slijedi dodijeljivanje pododrednica kojima se iskazuje semantički ili prostorni aspekt, hronološka oznaka ili formalni oblik djela. Predmetnom klasifikacijom utvrđuje se konkretan sadržaj djela i dodijeljena odrednica ne iskazuje oblast kojoj sadržaj pripada, već se dodijeljuje

termin koji zastupa konkretnu temu. Npr. publikaciji koja obrađuje algebarske jednačine ne treba dodijeliti odrednicu Algebra već Algebarske jednačine. Izbor izraza u predmetnoj odrednici zasniva se na nekoliko zahtijeva koje je formulisala primijenjena lingvistika, a to je : semantički zahtijev, praktični zahtijev i formalni zahtijev. Termin izabran u svojstvu predmetne odrednice nedvosmisleno imenuje pojam i zamjenjuje definiciju predstavljajući pojam. Izabrani termin treba da bude primjerene dužine, jednostavan za izgovor i grafički prikaz. Jednom izabran termin ne mora značiti i konačan izbor. Izbor novog termina mora se potvrditi dosljednom primjenom novozabranog termina utvrđenog opsega značenja.

Predmetna odrednica je dakle riječ ili grupa riječi kojom se izražava određeni predmet, odnosno određena tema koja okuplja sve publikacije čiji se sadržaj prepoznaje po dodijeljenom terminu. Predmet dokumenta se može odnositi na pojmovne jedinice najrazličitijeg opsega. Može biti jednostavan ili složen. Jednostavni predmeti se iskazuju jednim pojmom, a složeni predmeti se sastoje od pojmovnih jedinica različitog opsega i njihovih međusobnih odnosa. Termini koji zastupaju različite aspekte utvrđenog sadržaja, iskazanog predmetnom odrednicom predstavljaju predmetne pododrednice. Za ona djela koja analiziraju predmet sa određenog stanovišta, ili na određenoj teritoriji ili u ograničenom vremenskom razdoblju, potrebno je odrednici dodati riječi ili izraze koji će utvrditi obim. Predmetne pododrednice prema namjeni svrstavaju se u četiri kategorije, a to su:

opšte ili tematske

geografske

hronološke ili vremenske

formalne

Tematske pododrednice izražavaju sa kog se stanovišta odnosno gledišta piše o predmetu i stoji odmah iza odrednice koja izražava predmet.

Geografske pododrednice izražavaju teritorijalni aspekt proučavanja predmeta.

Vremenske pododrednice pokazuju da je proučavanje predmeta izraženog odrednicom ograničeno na određeno vremensko razdoblje.

Formalne pododrednice pokazuju u kom je materijalnom ili literarnom obliku objavljeno djelo, odnosno sa kojom je namjenom objavljeno.

Cjelina koju sačinjavaju odrednice i pododrednice u našoj bibliotekarskoj terminologiji naziva se predmetna rubrika. Predmetne odrednice i pododrednice

treba da budu na jeziku kojim se biblioteka služi, bez obzira na kojem je jeziku štampana publikacija.

Predmetna odrednica je najčešće složena predmetna odrednica i sastoji se od više pojmovnih jedinica. Ona je dakle skup ili niz riječi koje su pojmovne oznake, a koje u svojoj ukupnosti daju sažeti iskaz o predmetu sadržanom u pojedinim dokumentima ili dijelovima dokumenta. Svaka od tih jedinica je istovremeno jezički izraz, oznaka određene pojmovne jedinice iz sastava jednog predmeta u sadržaju dokumenta. Stvarna ili predmetna odrednica je prema definiciji sažet naslov djela, tačniji od onoga što je smislio pisac. To je dakle skup riječi ili samo jedna riječ kojom se izriče potpuna obavijest o predmetu.

Riječnički organizovan niz predmetnih odrednica i predmetnih rubrika, koje okupljaju različite nosioce informacija sa istim predmetom i njihovih neophodnih značenjskih veza je predmetni katalog. Predmetni katalog je popis bibliotečke građe raspoređen na skupine prema predmetima koje iskazuju predmetne odrednice, a koje se redaju prema strogo abecednom redoslijedu. To je otvoreni sistem informacija o predmetnom sadržaju dokumenta koji čine fond biblioteke. Sistem predmetnog kataloga spada u otvorene sisteme jer dozvoljava uvođenje novih termina, zamjenu postojećih izraza novim terminima. Predmetni katalog je izvor informacija o dokumentima čiji je sadržaj zastupljen predmetnom odrednicom. Informacija o sadržaju je formulisana prirodnim jezikom, a odrednice sređene po leksikografskom principu. U ovom katalogu pronalazjenje informacija je direktno i ne zahtijeva prethodno poznavanje bibliografskih podataka ili ustrojstvo klasifikacione sheme.

Uloga predmetnog kataloga je da okupi publikacije čiji je sadržaj pokriven određenom predmetnom odrednicom. Osnovne dijelove predmetnog kataloga predstavljaju predmetne odrednice. Odrednice su samostalne i svrstavaju se abecednim redom, bez obzira na njihove logične odnose podređenosti u određenoj naučnoj oblasti. Zbog toga predmetni katalog može da prati razvoj nauke i da brže reaguje uvodeći nove odrednice na odgovarajućem mjestu abecednog reda. Predmetni katalog se ne ograničava samo na pružanje brze i neposredne informacije o prikupljenoj literaturi za određeni predmet. On putem svog uputno-informacionog sistema omogućava informisanje o širem kompleksu literature koja je u vezi sa određenim predmetom. S obzirom na

enciklopedijski poredak odrednica korišćenje predmetnim katalogom je jednostavno i pristupačno korisnicima opštih biblioteka, jer ne zahtijeva poznavanje klasifikacione sheme.

Polazeći od osnovnog zadatka opšte biblioteke da omogući što bolje korišćenje svojih fondova, sigurno je da bi dobro uređena biblioteka trebalo da ima pored ostalih kataloga i predmetni katalog kao jedan od stvarnih kataloga.

U svijetu pa i kod nas sve se više uvodi automatizovani oblik, online katalog u bibliotekama. Biblioteke postepeno prerastaju u bibliotečko-informacione centre koji se staraju o protoku informacija. Zbog toga je sve značajnije povezivanje i umrežavanje biblioteka u uzajamnu bazu podataka. Automatizovana bibliografsko-bibliotečka baza podataka formira se primjenom odredbi Univerzalnog formata za mašinski čitljivu katalogizaciju – UNIMARC. Sadržinsko predstavljanje dokumenata u UNIMARCU-u smješteno je u bloku 600 – 609 odnosno u bloku 960-969. Unos podataka u polja utvrđen je i određen poljima i potpoljima pojedinačno za svaku vrstu odrednica. Potpolja, odnosno pododrednice navedeni su već definisanim redoslijedom koji obezbjeđuje standardizovano uređenje predmetne rubrike.

Predmetni katalog je do danas pretrpio mnoge promjene. To je najmlađi katalog među bibliotečkim katalogima, a nastao je poslije autorskog i stručnog kataloga. Danas nema značajnije biblioteke koja ne izrađuje predmetni katalog kao osnovno sredstvo u informativnoj službi u bibliotekama. Razvoj nauke i tehnike donio je nove termine, a problemi se riješavaju u hodu. Razvojem informacionih sistema rastu želje korisnika bibliotečko-informacionih usluga prema tematskim i sadržajnim traženjima, a biblioteka je tu da korisnicima omogući da što brže i lakše dođu do željene informacije. Dakle i u ovoj oblasti usvajaju se nova znanja i prilagođavaju novim potrebama.

Sadržinska obrada predmetnim odrednicama je složena i zato klasifikatori moraju posjedovati znanje iz pojedinih naučnih i stručnih oblasti. Izradom ključeva predmetnih odrednica i tezaurusa otvara se mogućnost ujednačene obrade u svim bibliotečkim centrima. Na taj je način moguće ostvariti jedinstven

bibliotečko-informacioni sistem na nacionalnom nivou. Korisnik je u mogućnosti da jednostavno i lako dobije potpunu informaciju, a vrijeme pretraživanja baze podataka, bila ona elektronska ili lisna se smanjuje, te tako predmetni katalog postaje od velikog značaja za biblioteke, bibliotekare i korisnike, pa će dobro upućeni bibliotekari u ovu problematiku i na ovaj način učiniti dostupnim baze podataka korisnicima.

1. GLUMAC, Divna. Predmetni katalog u biblioteci opšteg tipa. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 1980.
2. Predmetna klasifikacija od listnog do elektronskog kataloga : zbornik radova. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 1999.
3. MIKAČIĆ, Mira. Teorijske osnove sustava za predmetno označivanje. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996.
4. BRKOVIĆ, Ljiljana. Predmetna klasifikacija - predmetni katalog. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 1997.
5. Info on revision and relocation of the numbers
<http://www.udc-online.com>
6. UDC research, UDC users
<http://www.udc-online.com>